

en begeerten maken onvrij, verlangens geven inhoud, zin, structuur aan mijn vrijheid" (blz. 113). De auteur zou in dat perspectief nog verder kunnen gaan en stellen dat autonomie, zelfontplooiing en vrijheid geen einddoel mogen en moeten zijn, maar dat het uiteindelijke precies in de overwinning van de vrijheid bestaat, in de bevrijding van de vrijheid, in een vrijheid voor iemand. Een vrijheid en een zelfontplooiing die zichzelf tot doel hebben, zijn pervers en steriel. Dit laatste eens cru zeggen, komt in dit, overigens wel aardige boekje, dat J.H. Huijts heeft samengesteld, toch nog te weinig aan bod. Maar misschien staan we nog maar aan het begin van de afbraak van de eindeloze 'ego-trips', zoals we die maar al te vaak in het ge vulgariseerde hedendaagse homocentrisme hebben moeten aanhoren.

Jacques DE VISSCHER

* * *

OVER HET GEZIN

Christopher Lasch, *Haven in een harteloze wereld*. Amsterdam, Arbeiderspers, 1981, 317 blz., ISBN 90 295 2764 1 (*Haven in a heartless world*, 1977).

Wanneer ik tegenwoordig een bekende ontmoet die ik al een tijdje niet heb gezien, aarzel ik om te vragen naar zijn of haar gezin. Enkele malen is het mij inderdaad al overkomen dat dan een wat onbehagelijk stilzwijgen volgt: of ik soms niet wist dat zij uit elkaar waren gegaan? Deze persoonlijke ervaring vindt haar bevestiging in de reeds talrijke publicaties en statistieken terzake. Het huwelijk en het gezin hebben het moeilijk, zij schijnen niet meer van deze tijd te zijn. De cijfers van het stijgend aantal echtscheidingen lijken deze mening volop te steunen.

Dit fenomeen vaststellen is vrij gemakkelijk, het omschrijven, beoordelen en verklaren is echter – zoals ondermeer blijkt uit de betreffende literatuur – heel wat moeilijker. De sociologisch-psychologische studie van de Amerikaan Christoffer Lasch, *Haven in een harteloze wereld*, vormt in heel dit debat een wezenlijke en constructieve bijdrage. Hoewel het werk zich beperkt tot de Amerikaanse situatie, vindt de Europese lezer er genoeg waardevolle aanknopingspunten in, om de eigen situatie te kunnen evalueren.

Deze studie lijkt geboren te zijn uit ergernis en verontwaardiging over de bedenkelijke kwaliteit van de publieke discussies en maatschappij-kritische verhandelingen die over huwelijk en gezin worden gevoerd. "Allerlei opvattingen over de droeve situatie van het gezin vragen om aandacht, maar zij zijn te veel gebaseerd op vage speculaties, holle profetieën over de 'shok van de toekomst' en modieuze cultuurkritiek, en een groot deel van de meningsvorming lijkt weliswaar radicaal doordat men bestaande afspraken veroordeelt, maar dient in werkelijkheid alleen om in de behoefte aan culturele nieuwigheden te voorzien" (p. 11). De Amerikaanse maatschappij-critici nemen volgens de auteur, té vaak de gevestigde onderzoekstradities niet ernstig. Daarbij hebben ze, in hun ijver om toch maar origineel te zijn, vaak geen oog voor de politieke en maatschappelijke context waarin het gezin en het huwelijk zich situeren. Diezelfde veronachtzaming geldt eveneens het reeds door anderen gepresteerde onderzoek.

Het aan de kaak stellen van dit 'intellectueel' narcisme, vormt een eerste aslijn waarrond Lasch zijn studie heeft opgebouwd.

De auteur toont aan dat de crisis van huwelijk en familie niet dateert van de dag van vandaag. In feite is het gezin al meer dan een eeuw bezig langzaam te desintegreren. Wat men op het eind van de negentiende eeuw dienaangaande in kranten en tijdschriftartikels kon lezen, klinkt inderdaad verrassend actueel. Er werd daar gewezen op het stijgende aantal echtscheidingen en op een dalend kindertal, terwijl ook de veranderde positie van de vrouw en de revolutie in de moraal belicht werd (p. 12). En ook toen reeds waren deze kwesties aanleiding tot wetenschappelijk onderzoek. Lasch vertrekt van de toenmalige publicaties en schildert een uitgebreid kritisch-historisch beeld van de opeenvolgende standpunten die tegenover de moeilijkheden van huwelijk en gezin werden ingenomen. Hierin komen onder andere aan bod, de evolutionaire theorieën waar het probleem werd benaderd vanuit een poging om de oorsprong van het gezin te duiden, vervolgens de empirische sociologie van de verstedelijking waarin de historische analyse van de vorige richting werd vervangen door een functionele analyse van de maatschappij. Daarna bespreekt de auteur de betekenis van de Amerikaanse antropologie in dit debat en het probleem van de relatie tussen 'cultuur' en 'persoonlijkheid'. Daarnaast geeft hij nog een bijwijlen scherp-ironische analyse van de Amerikaanse psychiatrie die zich in de jaren veertig en vijftig, wilde opwerpen als een moderne vervangster van de godsdienst, waarbij de gehele wereld als 'patiënt' werd benaderd (p. 137). In hun optiek moest de liefde vervangen worden door vriendschap en het kerngezin door een ruimere kring van 'gelijkwaardigen'. Op die manier is, volgens Lasch, het psychiatrische denken van die jaren een prefiguratie geweest van denkbeelden over "de commune als grootfamilie van gelijken" die in de jaren zestig en zeventig furore maakten (p. 146).

Dit overzicht is niet uitputtend. Binnen het bestek van een recensie zou dit trouwens niet doenbaar zijn. De veelheid van auteurs en stromingen die de schrijver hier over de hoofden van zijn lezers uitgiet, doet inderdaad soms naar adem snakken en maakt de lectuur niet altijd tot een onverdeeld genoegen. Het vraagt het nodige 'graafwerk' om de onderliggende hoofdlijnen van deze studie naar boven te halen. Een ervan werd reeds aangeduid: het gemis aan vertrouwdheid met de historisch gegroeide literatuur over dit probleem. Dit gemis aan historisch perspectief leidde soms tot duidelijke anachronismen. "Voorvechters van het 'open huwelijk' en seksuele vrijheid (uit de jaren zestig en zeventig) hebben de gemeenplaatsen van de jaren vijftig bestreden door de gemeenplaatsen van de jaren twintig en dertig uit de mottenkist te halen", oordeelt Lasch (p. 186-187).

Een tweede hoofdlijn ligt in zijn veroordeling van de té grote en totaal onverantwoorde draagwijdte die de sociale wetenschappers en medische deskundigen aan hun uitspraken toekennen. Zij ontpoppen zich, steeds volgens Lasch, als priesters van een 'nieuwe godsdienst', die vanuit een soort van onafhankelijk Archimedes' standpunt overal genezend zouden kunnen optreden. "De bewering dat de sociologie een onafhankelijk standpunt ten aanzien van deze problemen heeft uitgewerkt... is lachwekkend prematuur", veroordeelt de auteur deze aspiraties (p. 191).

Hierbij aansluitend, is de derde en meest belangrijke krachtlijn – die trouwens vervat zit in de titel – de beschrijving van het uithollingsproces dat het gezin

ondergaat. Het gezin als 'haven in een harteloze wereld' bestaat niet. Voortdurend wordt het immers in zijn samenstelling, functies en interne relaties aangevallen door een agressieve buitenwereld. De verantwoordelijken hiervoor zijn precies diegenen die het gezin willen 'genezen'. Scherp klaagt Lasch aan hoe vanuit een steeds sterker opdringende maatschappij, allerlei instellingen van sociaal werk en zogenoemde hulpverlenende groepen van sociologen, socio-pathologen, psychiaters, enzovoort zich de ouderlijke functies toeëigenen en dit op grond van pseudo-wetenschappelijke maatschappijtheorieën. Illustratief hierbij is bijvoorbeeld de mening van M. Mead die de kinderen zou willen toevertrouwen aan speciaal opgeleide en gediplomeerde echtparen (p. 185). Een dergelijke socialisatie werkt in laatste instantie "vernietigend voor de persoonlijke en politieke vrijheid", besluit Lasch zijn betoog (p. 249).

In een maatschappij — en dit geldt ook voor de onze — waar allerlei intermenselijke relaties in hoge mate dreigen geïnstitutionaliseerd te worden, waar in de onderwijsinstellingen niet altijd de juiste grens wordt getrokken tussen opleiding en opvoeding, stemmen deze inzichten tot nadenken. En dit is niet de geringste verdienste van dit werk.

Raoul BAUER

* * *